

Beata Źelazek

Archiwa Państwowe w obliczu pandemii wywołanej koronawirusem SARS-CoV-2: *Archiwum Pandemii*

Streszczenie: W tekście przedstawione zostały działania podjęte przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych oraz państwową sieć archiwalną w ciągu kilku pierwszych miesięcy pandemii COVID-19. Archiwa Państwowe jako instytucje, których misją jest trwałe zachowanie świadectw przeszłości i zapewnienie do nich powszechnego dostępu w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego, zorganizowały akcję *Archiwum Pandemii A.D. 2020. Społeczna kolekcja dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)*. W efekcie projektu powstanie niepowtarzalna kolekcja materiałów w kompleksowy sposób dokumentujących zjawisko pandemii w Polsce z perspektywy zarówno organizacji, jak i jednostek, mieszkańców miast i wsi. W artykule wskazane zostały również inne działania popularyzujące narodowy zasób archiwalny oraz aktywizujące społeczność zgromadzoną wokół państwowej sieci archiwalnej w czasie izolacji społecznej wprowadzonej w ramach zapobiegania rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-CoV-2.

Słowa kluczowe: archiwa państwowe, *Archiwum Pandemii*, #zostańwdomu, Szukaj w Archiwach, koronawirus, COVID-19.

1. Wprowadzenie

Państwowa sieć archiwalna określa swoją misję jako trwałe zachowanie świadectw przeszłości i zapewnienie do nich powszechnego dostępu w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego (*Strategia 2020*). W jej skład wchodzi 33 archiwa państwowe: trzy archiwa o charakterze centralnym z siedzibą w Warszawie (Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych oraz Narodowe Archiwum Cyfrowe) oraz 30 archiwów państwowych na terenie kraju z podlegającymi im 39 oddziałami zamiejscowymi i trzema ekspozyturami.

W 2019 r. państwowa sieć archiwalna świętowała jubileusz stulecia swojej działalności. W 1919 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisał *Dekret o organizacji*

Beata Źelazek, Naczelnia Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie, ul. Rakowiecka 2D, 02-517 Warszawa, bzelażek@archiwa.gov.pl, ORCID: 0000-0001-6622-0848.

archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami, dając impuls do powstania sieci archiwów państwowych w niepodległej Polsce. Wprowadzenie tego aktu prawnego już w pierwszych miesiącach istnienia odbudowującej się po ponad 120 latach zaborów Polski wskazywało na fakt, że rząd uznał zabezpieczenie dziedzictwa archiwalnego za nieodzowne w procesie powstawania nowoczesnej administracji państwowej i budowania tożsamości oraz postaw patriotycznych obywateli. Z okazji 100. rocznicy podpisania dekretu zorganizowano wiele wydarzeń o charakterze naukowym, edukacyjnym i popularyzatorskim: wystaw, konferencji, seminariów, projekcji filmowych, warsztatów, lekcji archiwalnych i innych ciekawych projektów skierowanych do szerokiego grona odbiorców (Jubileusz 2019). Większość z tych inicjatyw zrealizowano w trybie stacjonarnym, którego skala nie byłaby możliwa z dzisiejszej perspektywy zdominowanej działaniami prewencyjnymi związanymi z pandemią.

W wizji działalności archiwów państwowych określonej w *Strategii archiwów państwowych na lata 2010–2020* zawarto m.in. dążenie do zapewnienia każdemu obywatelowi przyjaznego, ciągłego i bezpiecznego dostępu do zgromadzonych w archiwach zasobów informacji, w dowolnym miejscu i czasie, inspirowanie sektora publicznego do zabezpieczania źródeł pamięci historycznej i wspieranie w tych dążeniach, kreowanie i wspieranie przedsięwzięć edukacyjnych służących poznaniu i zrozumieniu przeszłości narodu, państwa, społeczności lokalnych i poszczególnych obywateli, wzmacnianie potrzeby uczestnictwa w kształtowaniu dziedzictwa narodowego, krzewienie świadomości w zakresie znaczenia zasobu archiwalnego oraz wszechstronnych możliwości jego wykorzystania, jak również stałe dostosowywanie archiwów do zmieniającego się otoczenia i jego potrzeb.

Szczególnym sposobem zastosowaniem tej wizji w praktyce okazał się okres pandemii COVID-19.

2. Działalność archiwów państwowych w czasie pandemii: ograniczenia i nowe inicjatywy

W związku z realizowanymi przez rząd RP działaniami mającymi na celu zatrzymanie rozprzestrzeniania się zakażeń koronawirusem SARS-CoV-2 11 marca 2020 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych podjął decyzję o ograniczeniu działalności podległych mu archiwów państwowych. Zawieszeniu uległo m.in. funkcjonowanie czytelni, w których użytkownicy mogli dotychczas bezpośrednio korzystać z udostępnionych im akt, oraz organizacja wydarzeń, w tym prowadzenie lekcji archiwalnych dla szkół i studentów (*Ograniczenie działalności* 2020a). 27 marca 2020 r. ograniczenie działalności archiwów państwowych związane z przyjmowaniem interesantów zewnętrznych i organizacją wydarzeń zostało

podtrzymane do odwołania (*Ograniczenie działalności 2020b*). Archiwa państwowe, podobnie jak wiele innych instytucji w kraju i na świecie, pozostawały niedostępne dla badaczy, a kontakt z pracownikami możliwy był jedynie telefonicznie lub za pomocą poczty elektronicznej.

Stan zagrożenia epidemicznego wywarł wpływ także na inne sfery działalności archiwalnej. Spowodowało to konieczność ponownego uregulowania zaistniałej sytuacji i dostosowania się do niezbędnych wymogów bezpieczeństwa. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom pracodawców i pracowników państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych, 24 marca 2020 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych opublikował informację dotyczącą postępowania z dokumentacją w związku z wykonywaniem pracy zdalnej (*Postępowanie z dokumentacją 2020*).

Przygotowania do stopniowego wznowienia działalności archiwalnej rozpoczęto 29 kwietnia 2020 r. od przysposobienia organizacyjnego placówek do przyjmowania klientów zewnętrznych i ich obsługi. W dalszej kolejności zainicjowano sukcesywne otwieranie czytelni dla użytkowników archiwów, przebiegające z uwzględnieniem niezbędnych środków bezpieczeństwa i ochrony osobistej. Większość archiwów państwowych wprowadziła dodatkowe obostrzenia przy korzystaniu z zasobu m.in. poprzez ustalenie limitu osób mogących przebywać w czytelni w tym samym czasie oraz wyznaczenie maksymalnego czasu jednorazowego pobytu, limitowanie udostępnianych jednorazowo jednostek czy wprowadzenie obowiązku umawiania wizyt (telefonicznie lub mailowo) na konkretny dzień i godzinę. Jednocześnie zachęcano użytkowników do kontaktu w pierwszej kolejności z użyciem środków komunikacji elektronicznej oraz do eksplorowania zasobów archiwalnych dostępnych online (*Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2020a*).

Do połowy lipca 2020 r. większość archiwów państwowych przywróciła możliwość korzystania z czytelni oraz wznowiła bezpośrednią obsługę klientów. Nieliczne czytelnie, z uwagi na trudną sytuację lokalową i brak możliwości zapewnienia minimalnych wymogów reżimu sanitarnego, pozostały zamknięte. W takich przypadkach użytkownikom oferowano możliwość wykonania kopii cyfrowych z interesujących ich materiałów lub też przeglądanie ich online, o ile były one prezentowane na portalu szukajwarchiwach.gov.pl lub innych powszechnie dostępnych repozytoriach cyfrowych (*Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2020b*). Kolejne zmiany nastąpiły w związku z wprowadzeniem 8 sierpnia 2020 r. regionalnych obostrzeń w powiatach, w których odnotowano największy przyrost zakażeń COVID-19, oraz z dynamicznie zmieniającą się sytuacją epidemiczną w kraju. 13 sierpnia 2020 r. wstrzymane zostały działania archiwalne oraz działalność czytelni na terenie powiatów z tzw. czerwonej strefy. Obecnie decyzja o ograniczeniach w działaniu poszczególnych archiwów państwowych uzależniona jest od dynamiki wzrostu zakażeń na danym obszarze oraz dostosowywana

do aktualnych zaleceń sanitarnych. Na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych informacje te aktualizowane są na bieżąco (*Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2020c*).

Niezwłocznie po ogłoszeniu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego i wprowadzeniu zasad izolacji społecznej archiwa państwowe włączyły się w akcję #zostańwdomu, udostępniając swoje bogate zasoby online oraz przypominając użytkownikom o stronach internetowych, na których można bezpłatnie, w dowolnie wybranym miejscu i czasie przeglądać materiały archiwalne. W dniach 18–26 marca 2020 r. na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych pod hasłem „#Zostańwdomu i...” opublikowana została seria artykułów zawierających informacje o dostępnej online ofercie archiwów państwowych. W pierwszym tekście pt. *#Zostańwdomu i szukaj w Archiwach* czytelników zachęcono do wirtualnych poszukiwań archiwalnych w serwisie szukajwarchiwach.gov.pl (fotografia 1), gdzie udostępnionych jest już ponad 45 mln skanów materiałów archiwalnych.

Fotografia 1. Serwis Szukaj w Archiwach

Picture 1. The Search in Archives service

Źródło: szukajwarchiwach.gov.pl.

Source: szukajwarchiwach.gov.pl/en.

Szukaj w Archiwach to administrowany przez Narodowe Archiwum Cyfrowe serwis państwowej sieci archiwalnej prezentujący zbiory archiwalne online. Za jego pomocą internauci w domowym zaciszu mogą przeglądać archiwalia przechowywane w archiwach państwowych i innych instytucjach z różnych części Polski. Serwis oferuje możliwość nielimitowanego i całkowicie bezpłatnego dostępu do

skanów m.in. akt stanu cywilnego (akt urodzeń, małżeństw i zgonów), map, zdjęć, plakatów, nagrań, filmów lub dokumentów technicznych. Użytkowników mogą zainteresować zarówno średniowieczne pergaminy, spuścizny ważnych osobistości historycznych, dokumenty dotyczące odbudowy państwa po pierwszej i drugiej wojnie światowej, stare fotografie wsi, miast i miasteczek czy plakaty filmowe. Dużą część z udostępnionych materiałów dotyczy wiejskiej architektury, zwyczajów i życia na wsi w poprzednich epokach. Można w nim znaleźć zdjęcia przedstawiające wiejską zabudowę (fotografia 2), święta i zwyczaje, życie codzienne (fotografia 3), mapy prezentujące położenie wsi i okoliczne tereny, plakaty, ulotki i ogłoszenia skierowane do rolników, a nawet dokumenty dotyczące ulokowania miejscowości (fotografia 4), nadania im nazw i przywilejów.

Fotografia 2. Wieś Modlnica. Widok na ulicę i domy kryte strzechą, 1918–1939
Picture 2. The village of Modlnica. View of the street and thatched houses, 1918–1939

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 3/1/0/9/4100. Skan dostępny w Szukaj w Archiwach: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5907406/obiekty/311372>.

Source: National Digital Archives, Illustrated Concern Daily Courier – Illustration Archive, sign. 3/1/0/9/4100. Scan available in Search in Archives: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5907406/obiekty/311372>.

Fotografia 3. Polesie. Droga przez wieś Sienkiewiczze – jadące sanie z sianem, 1936 r.
Picture 3. Polesie. The road through the village of Sienkiewiczze – a sleigh with hay in motion, 1936

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Archiwum fotograficzne Henryka Poddębskiego, sygn. 3/131/0/-/457. Skan dostępny w Szukaj w Archiwach: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/23933965/obiekty/794246>.

Source: National Digital Archives, Photographic Archive of Henryk Poddębski, sign. 3/131/0/-/457. The scan is available in the Search in the Archives: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/23933965/obiekty/794246>.

Serwis stanowi również doskonałe narzędzie do poszukiwań genealogicznych, poznawania tradycji i badań historycznych. Szukaj w Archiwach ciągle uzupełniany jest o nowe materiały. Z serwisu może skorzystać każdy zainteresowany. Dodatkowe funkcjonalności, takie jak tworzenie własnych kolekcji z zamieszczonych w serwisie skanów, dostępne są dla zalogowanych użytkowników. Udostępnione w serwisie cyfrowe kopie archiwaliów, o ile w opisie nie zaznaczono inaczej, mogą być w dowolny sposób wykorzystywane, w tym pobierane ze strony na dysk lokalny, kopiowane i rozpowszechniane w inny sposób z wykorzystaniem dowolnej techniki (*#Zostańwdomu i szukaj* 2020).

Szukaj w Archiwach stanowi również doskonałe narzędzie edukacyjne. Jego walory postanowiono wykorzystać podczas pandemii, oferując nauczycielom i uczniom pomoc w zdalnej nauce. 17 marca 2020 r. administrujące serwisem Narodowe

Archiwum Cyfrowe ogłosiło rozpoczęcie akcji #SzkołaSwA (Szukaj w Archiwach 2020). Przed kolejne tygodnie zespół Szukaj w Archiwach, kierując się wskazówkami przekazanymi przez nauczycieli, zamieszczał w serwisie propozycje zadań dla uczniów z uwzględnieniem podstawy programowej i zawartości archiwalnego zasobu online. W ramach #SzkołaSwA powstało dziesięć zadań, z których ostatnie ukazało się 1 lipca 2020 r. Dzięki lekcjom z Szukaj w Archiwach uczniowie mogli

Fotografia 4. Jadwiga, królowa polska, zezwala Spytkowi z Lisowa przenieść wieś Lisów z prawa polskiego na niemieckie, 1385 r.

Picture 4. Jadwiga, the Polish queen, allows Spyttek of Lisów to transfer the village of Lisów from Polish law to German law, 1385

Źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, sygn. 29/639/0/1/9. Skan dostępny w Szukaj w Archiwach: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/26490835>.

Source: National Archives in Krakow, Archives of Dzikowskie Tarnowski, sign. 29/639/0/1/9. Scan available in Search in Archives: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/26490835>.

lepiej poznać historię swojej okolicy, niuanse życia w PRL-u, literaturę dwudziestolecia międzywojennego, architekturę średniowiecza, historię II RP, rozwój sportu i mody w XX w., kontekst historyczny i okoliczności powstawania *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego, losy powstania styczniowego, powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i powstania warszawskiego. W ostatniej, wakacyjnej lekcji zaproponowano uczniom stworzenie kolekcji z dostępnych w serwisie archiwalnych fotografii nadwiślańskich wsi i miejscowości, polskich uzdrowisk lub schronisk górskich (fotografia 5) oraz ruszenie ich szlakiem i porównanie zmian, jakie zaszły w tych miejscach z biegiem lat.

Fotografia 5. Wieś Święta Katarzyna w Górach Świętokrzyskich, 1919–1939

Picture 5. The village of Saint Catherine in the Świętokrzyskie Mountains, 1919–1939

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 3/1/0/9/6157.

Source: National Digital Archives, Illustrated Concern Daily Courier – Illustration Archive, sign. 3/1/0/9/6157.

W kolejnym tekście z serii #zostańwdomu pt. *#Zostańwdomu i zobacz wystawę w Archiwach* zebrano ponad 500 wirtualnych wystaw i galerii przygotowanych przez archiwa państwowe i udostępnionych na ich stronach internetowych. Zaproszono w ten sposób użytkowników do odkrywania zapisanych w materiałach archiwalnych nieznanymi meandrów i zaskakujących aspektów polskiej historii (*#Zostańwdomu*

i zobacz 2020). Wiele z zaprezentowanych wystaw i galerii przedstawia ważne wydarzenia w historii Polski z perspektywy regionalnej, ukazując udział mieszkańców mniejszych miast, miejscowości i wsi m.in. w powstaniach narodowych, walkach o niepodległość, wojnie polsko-bolszewickiej i in. Niektóre wirtualne ekspozycje skupiają się również bezpośrednio na historii wybranych miejscowości i ich okolic jak wystawa *Moje Cewlino. Z kart historii wsi i jej mieszkańców* (2020) przygotowana przez Archiwum Państwowe w Koszalinie, wirtualna wizyta w dawnym Oblęgorku (*Wizyta w Oblęgorku 2020*) (dworku Henryka Sieniewicza) przygotowana przez Archiwum Państwowe w Kielcach czy losy *Wzorowej wsi Lisków i jej twórcy* (2020) przedstawione przez Archiwum Państwowe w Kaliszu.

W opublikowanym 20 marca 2020 r. artykule *#Zostańwdomu i poczytaj w Archiwach* wskazano na dostępne online publikacje i czasopisma archiwów państwowych. Czytelnicy mogli wybrać interesującą lekturę spośród ponad 200 propozycji (*#Zostańwdomu i poczytaj 2020*). Tematyka zawarta w oferowanych opracowaniach dotyczyła m.in. poszukiwań genealogicznych, zmian polskich wsi, miast i ich ludności przez wieki, kluczowych wydarzeń w historii Polski, np. uchwalenia konstytucji 3 Maja, zrywów narodowowyzwoleńczych, losów Polaków podczas zaborów, pierwszej i drugiej wojny światowej, odbudowywania państwowości po odzyskaniu niepodległości i in. ukazanych przez pryzmat źródeł przechowywanych w archiwach.

W artykule z serii *#Zostańwdomu i pooglądaj w Archiwach* zachęcono czytelników strony internetowej do zapoznania się z materiałami filmowymi i nagraniami audio udostępnionymi online przez państwową sieć archiwalną (*#Zostańwdomu i pooglądaj 2020*). Cykl zakończono 26 marca tekstem *#Zostańwdomu i ucz się w Archiwach* poświęconym udostępnionym online przez archiwa państwowe lekcjom archiwalnym, projektom edukacyjnym, quizom, krzyżówkom, grom i zabawom oraz stronom www z dostępnymi online kopiami cyfrowymi archiwaliów (*#Zostańwdomu i ucz się 2020*). Dostęp do wszystkich przedstawianych w cyklu materiałów jest całkowicie otwarty i bezpłatny¹.

¹ W dobie pandemii wywołanej koronawirusem wyzwaniem okazała się realizacja zaplanowanych wcześniej przedsięwzięć i dostosowanie ich formy do pandemicznych warunków. W sierpniu tego roku przypadała 100. rocznica Bitwy Warszawskiej – decydującej potyczki wojny polsko-bolszewickiej okrzykniętej jedną z 18 najważniejszych bitew świata. Z tej okazji archiwa państwowe przygotowały bogatą ofertę kulturalną, upamiętniając rocznicę w dużej mierze w formie wirtualnej. Przygotowano ponad 20 inicjatyw, w tym oprócz tradycyjnych ekspozycji również wystawy online prezentujące lokalne spojrzenie na wojnę polsko-bolszewicką, do których dostęp mógł mieć każdy zainteresowany w wybranym przez siebie miejscu i czasie. 23 lipca 2020 r. zainaugurowany został portal 1920.gov.pl poświęcony wydarzeniom z 1920 r., ze szczególnym uwzględnieniem Bitwy Warszawskiej w jej 100. rocznicę. Kontynuowany był też, rozpoczęty w 2019 r., dzięki dofinansowaniu Biura Programu Niepodległa projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej*. Celem projektu jest krzewienie świadomości na temat wagi pamiętek przechowywanych w domowych

3. *Archiwum Pandemii A.D. 2020* – tworzenie społecznej kolekcji dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)

Obserwując zachodzące na szeroką skalę radykalne i gwałtowne zmiany w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym, podyktowane wprowadzonym na terenie RP stanem zagrożenia epidemiologicznego, a następnie stanem epidemii oraz zastosowanymi restrykcjami, można stwierdzić, iż historia tworzy się na naszych oczach. Mając na uwadze rolę państwowej sieci archiwalnej we współczesnym świecie oraz podstawowe zadania realizowane przez archiwa, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych podjął decyzję o konieczności trwałego zachowania świadectw tego okresu oraz zapewnienia do nich powszechnego dostępu współczesnym i następnym pokoleniom.

Archiwa państwowe w Polsce zainicjowały szeroko zakrojoną akcję *Archiwum Pandemii A.D. 2020. Społeczna kolekcja dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)* (*Archiwum Pandemii 2020*). Jej celem jest stworzenie przy współudziale społeczeństwa niepowtarzalnej kolekcji materiałów, kompleksowo dokumentujących ten wyjątkowy okres w dziejach. W efekcie podjętych działań w archiwach państwowych mają zostać zabezpieczone, a następnie udostępniane unikatowe źródła informacji do badań nad zjawiskiem pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2) na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zebrane zarówno w miastach, jak i mniejszych miejscowościach i wsiach. Dzięki zgromadzonym podczas akcji świadectwom przekazanych przez różnego typu instytucje, firmy i organizacje społeczne, ale również zwykłych obywateli następane pokolenia dowiedzą się, jak żyliśmy w tym szczególnym czasie, jakie przeobrażenia wymusiła

archiwach. Skierowany jest do rodzinnych archiwistów, którzy na co dzień pielęgnują pamiątki po przodkach, i wszystkich, którzy chcieliby rozpocząć przygodę związaną z odkrywaniem swoich korzeni. W 33 archiwach państwowych i ich oddziałach w całym kraju działają punkty konsultacyjne projektu, gdzie każdy zainteresowany właściwym zabezpieczeniem swoich zbiorów może zasięgnąć porady specjalistów lub przekazać je do archiwum. W czasie izolacji społecznej, która nastąpiła na skutek działań prewencyjnych związanych z szerzącą się epidemią wirusa SARS-CoV-2, archiwa państwowe, a co za tym idzie, punkty konsultacyjne projektu, pozostawały zamknięte dla klientów zewnętrznych. Konsultanci działali jednak w trybie ciągłym, udzielając porad za pomocą poczty elektronicznej. Zostały również podjęte działania zachęcające osoby zainteresowane zadbaniem w czasie izolacji o swoje rodzinne zbiory na stronę internetową projektu – archiwarodzinne.gov.pl. Internauci mogą na niej zapoznać się z kolekcjami rodzinnymi dotychczas przekazanymi do archiwów państwowych oraz poradnikiem rodzinnego archiwisty zawierającym porady specjalistów praktyków w zakresie porządkowania i opisywania zbiorów, dokonywania drobnych zabiegów konserwatorskich oraz tworzenia dobrej jakości kopii cyfrowych. W celu popularyzacji projektu *Archiwa Rodzinne Niepodległej* w czerwcu zorganizowano konkurs *Historie z rodzinnych archiwów*. Uczestnicy mieli udokumentować i opisać losy swoich przodków. Laureaci zostali wyłonieni w listopadzie 2020 r. Na początku listopada przed Pałacem Staszica w Warszawie zaprezentowano również wystawę przygotowaną na podstawie przechowywanych w archiwach państwowych spuścizn i kolekcji rodzinnych, ukazującą zbiorowy portret rodzin II Rzeczypospolitej.

pandemia i w jaki sposób się do nich dostosowaliśmy, jak zmieniły się nasze zwyczaje i postrzeganie świata, przed jakimi problemami i wyzwaniem stanęliśmy, co dawało nam nadzieję i w jaki sposób przetrwaliśmy.

Archiwum Pandemii A.D. 2020.

Społeczna kolekcja dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)

Każdego dnia wszyscy tworzymy historię. Wspólnie udokumentujemy ten szczególny czas.

Zadbaj o swoje wspomnienia i przekaż Archiwum Państwowym relacje i materiały, które stanowiąc będą bezcenne źródła historyczne dla kolejnych pokoleń.

Więcej szczegółów na:
archiwa.gov.pl
i archiwarodzinne.gov.pl

JAK PRZEKAZAĆ MATERIAŁY?

OSOBIŚCIE: W każdym z 33 Archiwów Państwowych i ich oddziałów w całym kraju.

ELEKTRONICZNIE:
archiwumpandemii@archiwa.gov.pl

PRZEKAŻ ARCHIWUM PAŃSTWOWYM DOWOLNE MATERIAŁY!

Dokumenty Mapy Fotografie Nagrania Filmy Wycinki prasowe Albumy i pamiętniki

Wszystkie materiały zostaną opublikowane w serwisie szukajwarchiwach.gov.pl

Fotografia 6. Grafika *Archiwum Pandemii A.D. 2020...* (materiały promocyjne)

Figure 6. Graphics *Pandemic Archive AD 2020...* (promotional materials)

Źródło: Archiwum Pandemii A.D. 2020.

Source: Pandemic Archive AD 2020.

Akcję zainicjował Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk 28 kwietnia 2020 r. W apelu nagrany i umieszczony na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz w mediach społecznościowych archiwów państwowych zwrócił się on do internautów z prośbą o przekazywanie do narodowego zasobu archiwalnego wszelkiego rodzaju świadectw dokumentujących stan epidemii w Polsce (*Rusza akcja 2020*). Przedsięwzięcie ukierunkowane jest na pozyskanie materiałów zarówno od osób prywatnych, jak i różnego rodzaju stowarzyszeń, fundacji, instytucji, organizacji i wspólnot społecznych. Pozwoli to na udokumentowanie okresu pandemii COVID-19 i jego skutków zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i instytucjonalnym. Swoje materiały w ramach akcji mogą przekazywać zarówno mieszkańcy miast, jak i wsi, w efekcie czego powstanie

zróżnicowana kolekcja ukazująca zjawisko całościowo, mogąca w przyszłości posłużyć m.in. do badań porównawczych.

Uczestnicy akcji mogą dzielić się osobistymi doświadczeniami i zaobserwowanymi zmianami w najbliższym otoczeniu, w życiu codziennym, społecznym, kulturalnym, zawodowym itd. w różnorodnej formie. Mogą to być zarówno zapiski, notatki, pamiętniki, dzienniki, ulotki, zdjęcia, nagrania audio i wideo, jak i blogi, vlogi, memy lub inne formy medialne oraz materiały publikowane na stronach internetowych. Archiwa państwowe czekają na świadectwa przekazywane zarówno w formie tradycyjnej, jak i elektronicznej na wskazane adresy mailowe, indywidualne dla każdej placówki. W przypadku przekazania materiałów w formie tradycyjnej uczestnik akcji może poprosić pracownika archiwum o przygotowanie dla niego ich kopii cyfrowej. W dalszej perspektywie pozyskane przez archiwa państwowe źródła zostaną udostępnione w ogólnopolskim serwisie Szukaj w Archiwach (www.szukajwarchiwach.gov.pl), gdzie będą powszechnie dostępne dla każdego zainteresowanego (*Archiwum Pandemii* 2020).

W ciągu niespełna dwóch miesięcy wytworzone przez siebie świadectwa czasów przekazała ponad setka darczyńców – osób prywatnych, firm i instytucji. Wśród nich znalazło się ponad 2,5 tys. zdjęć, filmów, rysunków, zapisków, plakatów, ulotek, ogłoszeń i innych dokumentów ukazujących życie i zmiany, jakie zaszły w czasie pandemii. Po czterech miesiącach od rozpoczęcia akcji liczba przekazanych materiałów niemal się podwoiła. *Archiwum Pandemii* wzbogaciło się w wymienionym okresie o ponad 4 tys. źródeł pozyskanych od blisko 150 uczestników akcji. Na uwagę zasługuje również aktywny udział w przedsięwzięciu pracowników archiwów państwowych, którzy także samodzielnie tworzą materiał fotograficzny obrazujący pandemiczną rzeczywistość.

Przekazane materiały ukazują ograniczenia, jakie zostały wprowadzone w związku z pandemią (m.in. ogłoszenia w witrynach sklepów, aptek, zamkniętych miejsc publicznego użytku), zdjęcia i filmy przedstawiające puste ulice, „opustoszałe” miejscowości i wsie, służby i ochronę zdrowia podczas codziennej pracy w nowej, pandemicznej rzeczywistości, fotografie pokazujące sposób spędzania świąt i organizacji ważnych życiowych wydarzeń (śluby, urodziny, pogrzeby) podczas izolacji społecznej, materiały przedstawiające funkcjonowanie instytucji, organizacji i wspólnot w warunkach reżimu sanitarnego, a także akcje pomocowe i solidarnościowe (afisze z podziękowaniami dla pracowników ochrony zdrowia, afisze podnoszące na duchu lub promujące zachowanie dystansu i zasad higieny, akcje szycia maseczek, sąsiedzkiej pomocy w zakupach itd.). Do tej pory większość przekazanych materiałów podejmuje temat pandemii z perspektywy mieszkańców miast i miasteczek. Kluczowe jest uzupełnienie tej kolekcji również o dokumenty i fotografie ukazujące środowisko wiejskie podczas pandemii i zaangażowanie

lokalnych społeczności w akcje profilaktyczne i samopomocowe. Archiwa państwowe są otwarte na wszelkie materiały i zachęcają do ich przekazywania.

9 czerwca 2020 r. w Międzynarodowy Dzień Archiwów w ramach akcji *Archiwum Pandemii A.D. 2020...* Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przy wsparciu Polskiej Fundacji Narodowej ogłosiła konkurs pod hasłem *O tempora, o mores! Zapiski rodzinnego archiwisty z czasów pandemii A.D. 2020 wywołanej koronawirusem*. Celem konkursu było pozyskanie zapisków będących indywidualnymi świadectwami obserwacji wydarzeń i życia codziennego oraz wyrazem osobistych doświadczeń, przeżyć i emocji w dobie pandemii wywołanej koronawirusem. Zadaniem uczestników było opisanie swoich przemyśleń, zwyczajów dnia codziennego oraz zdarzeń związanych z szerzącą się chorobą i jej skutkami w okresie od 60 do 90 dni. Zgłoszenia mogły być nadsyłane w formie czytelного rękopisu, wydruku, dokumentu elektronicznego, bloga lub vloga. Przesłane prace oceniano w dwóch kategoriach wiekowych: dla dzieci i młodzieży do lat 18 oraz dla dorosłych. Termin ich przesyłania upływał 31 lipca. Wpłynęło ponad 60 zgłoszeń. Kapituła konkursu oceniła nadesłane prace pod kątem osadzenia w realiach i zgodności z tematyką konkursu, w tym zgodności z chronologią i faktografią, oraz bogactwa spostrzeżeń, poruszonych problemów i przenikliwości obserwacji, a także atrakcyjności formy literackiej lub multimedialnej. Nagrodzono dziewięć prac w najbardziej precyzyjny i atrakcyjny sposób portretujących doświadczenia i obserwacje autorów dotyczące życia w „czasach zarazy”. Powstałe w ramach konkursu osobiste relacje z okresu pandemii COVID-19 uzupełnią społeczną kolekcję *Archiwum Pandemii* o perspektywę zwykłych ludzi borykających się z wyzwaniami nowej codzienności w tym trudnym okresie. Interesujące uzupełnienie kolekcji mogą stanowić zwłaszcza prace mieszkańców terenów wiejskich, opisujące zmiany zachodzące w tym czasie na wsiach, sposoby rozchodzenia się informacji, poczucie bezpieczeństwa podyktowane postrzeganiem wsi jako wyizolowanego punktu na mapie przeradzające się w poczucie zagrożenia w miarę coraz szerszych kręgów zataczanych przez widmo choroby, interakcje społeczne, akty wsparcia, ale i tarć w małych społecznościach.

Inicjatywa polskich archiwów państwowych wpisała się w działania podjęte także w innych państwach Europy i poza nią, zainspirowane przez Międzynarodową Radę Archiwów. Organizacja ta zwróciła się 4 maja 2020 r. do międzynarodowej społeczności archiwistów o podjęcie działań na rzecz zabezpieczenia różnych rodzajów dokumentacji tworzonej w okresie pandemii oraz przyszłego udostępnienia tych zasobów (*COVID-19 2020*). W kolejnej deklaracji z 9 maja 2020 r. Międzynarodowa Rada Archiwów wskazała również na fakt, że dziedzictwo dokumentalne jest ważnym źródłem oferującym historyczną perspektywę tego, w jaki sposób rządy, ich obywatele i społeczność międzynarodowa stawili czoła

pandemiom w przeszłości, a więc kluczowe znaczenie ma zachowanie świadectw dotyczących tej pandemii dla przyszłych badaczy (*The role* 2020). W dokumencie zwrócono także uwagę na fakt, że dostęp do wysokiej jakości informacji ma kluczowe znaczenie w walce z *fake newsami*. Można przypuszczać, iż zgromadzone obecnie i drobiazgowo opisane materiały odegrają fundamentalną rolę w tej materii również w przyszłości, kiedy instytucje archiwalne będą mogły zapewnić autentyczne i wiarygodne źródła do analiz i badań nad okresem pandemii COVID-19.

Akcja *Archiwum Pandemii A.D. 2020...* potrwa do czasu zakończenia pandemii, jednak materiały będzie można przekazywać do archiwów państwowych również w okresie późniejszym.

4. Podsumowanie

Pomimo trudnego okresu pandemii archiwa państwowe starały się utrzymać główne formy swojej działalności. Niektóre z nich, w tym udostępnianie materiałów archiwalnych, projekty edukacyjne i popularyzatorskie, realizowane były przede wszystkim z wykorzystaniem stron internetowych i mediów społecznościowych. W komunikacji zewnętrznej starano się zaznaczyć obecność i otwartość instytucji. Formułę wirtualną nadano większości realizowanych ekspozycji archiwalnych, udostępniając w ten sposób bezcenne źródła historyczne. Wszyscy zainteresowani mogli odwiedzać wystawy online i kontemplować je w zaciszu własnego domu. W okresie, w którym niemożliwe było prowadzenie warsztatów i lekcji archiwalnych stacjonarnie, w mediach archiwów państwowych zamieszczane były filmowe prelekcje i instruktaże. Podjęto także starania w celu zaangażowania użytkowników w działania ukierunkowane na indywidualne poszukiwania archiwalne w zasobach dostępnych online, a także zgłębianie historii własnych rodzin.

Archiwa państwowe realizowały również swoją misję i zadania ustawowe, podejmując inicjatywy mające na celu zabezpieczenie świadectw okresu pandemii dla potomności. Odpowiadając na potrzebę chwili, zainicjowano tworzenie *Archiwum Pandemii*, z którego w przyszłości będzie mógł korzystać każdy. Zarówno akcja *Archiwum Pandemii A.D. 2020...*, jak i projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej* realizowane są w trybie ciągłym. Organizatorzy zachęcają wszystkich, którzy chcieliby wziąć w nich udział, także osoby zamieszkujące tereny wiejskie, które zechciałyby podzielić się swoimi świadectwami obecnych czasów lub historiami z rodzinnych archiwów, do kontaktu z najbliższym archiwum państwowym.

Okres pandemii stanowił duże wyzwanie dla gałęzi działalności archiwów państwowych ukierunkowanych na klienta zewnętrznego. Okazało się jednak, iż czas ten miał i swoje dobre strony, wskazując kierunki rozwoju technologicznego i realizacji części zadań za pomocą środków elektronicznych oraz internetu.

Udostępnione w internecie materiały są teraz dostępne dla każdego bez ograniczeń czasowych i terytorialnych, jakimi cechują się wydarzenia odbywające się w formie stacjonarnej. Archiwa państwowe jeszcze szerzej otworzyły się na nowych użytkownikach, udostępniając więcej swoich zasobów i budując zaangażowaną społeczność.

Bibliografia

- Archiwum Pandemii* (2020). *Archiwum Pandemii A.D. 2020*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/ucategorised/5165> (dostęp: 7.09.2020).
- COVID-19 (2020). *COVID-19: The duty to document does not cease in a crisis, it becomes more essential*. ICA, <https://www.ica.org/en/covid-19-the-duty-to-document-does-not-cessate-in-a-crisis-it-becomes-more-essential> (dostęp: 17.09.2020).
- Jubileusz (2019). *2019 rokiem jubileuszu 100-lecia sieci archiwów państwowych*. Warszawa: NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5089-2019-rokiem-jubileuszu-100-lecia-sieci-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych> (dostęp: 12.09.2020).
- Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych* (2020a). *Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dotyczący działania czytelni w archiwach państwowych*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/polecamy/5219-komunikat-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych-dotycz%C4%85cy-dzia%C5%82ania-czytelni-w-archiwach-pa%C5%84stwowych> (dostęp: 12.09.2020).
- Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych* (2020b). *Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dotyczący działania czytelni w archiwach państwowych*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/57-wazne-strona-glowna/5237-komunikat-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych-dotycz%C4%85cy-dzia%C5%82ania-czytelni-w-archiwach-pa%C5%84stwowych-2> (dostęp: 15.09.2020).
- Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych* (2020c). *Komunikat Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie znoszenia zakazu działalności archiwalnej wprowadzonego w związku z COVID-19*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/polecamy/5169-komunikat-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych-w-sprawie-znoszenia-zakazu-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-archiwalnej-wprowadzonego-w-zwi%C4%85zku-z-covid-19#> (dostęp: 12.09.2020).
- Moje Cewlino* (2020). *Moje Cewlino. Z kart historii wsi i jej mieszkańców*. Archiwum Państwowe w Koszalinie, https://www.facebook.com/pg/ArchiwumPanstwowewKoszalinie/photos/?tab=album&album_id=1209976522379523 (dostęp: 27.11.2020).
- Ograniczenie działalności* (2020a). *Ograniczenie działalności archiwów państwowych*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/polecamy/5159-ograniczenie-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych> (dostęp: 12.09.2020).
- Ograniczenie działalności* (2020b). *Ograniczenie działalności archiwów państwowych do odwołania*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/polecamy/5155-ograniczenie-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych-do-odwo%C5%82ania> (dostęp: 12.09.2020).

- Postępowanie z dokumentacją* (2020). *Postępowanie z dokumentacją w związku z wykonywaniem pracy zdalnej*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/polecamy/5158-post%C4%99powanie-z-dokumentacj%C4%85-w-zwi%C4%85zku-z-wykonywaniem-pracy-zdalnej> (dostęp: 12.09.2020).
- Rusza akcja* (2020). *Rusza akcja Archiwum Pandemii A.D. 2020*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5166-archiwum-pandemii-a-d-2020> (dostęp: 7.09.2020).
- Strategia* (2020). *Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/o-nas/strategia-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowch> (dostęp: 12.09.2020).
- Szukaj w Archiwach* (2020). *Szukaj w Archiwach jako narzędzie do nauki zdalnej*. Szukaj w Archiwach, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/web/aktualnosci/home/-/asset_publisher/fl4g0OQ0rLYB/content/serwis-szukaj-w-archiwach-jako-ciekawe-narzedzie-do-nauki-zdalnej?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_fl4g0OQ0rLYB_redirect=https%3A%2F%2Fwww.szukajwarchiwach.gov.pl%2Fweb%2Faktualnosci%2Fhome%3Fp_p_id%3Dcom_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_fl4g0OQ0rLYB%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_fl4g0OQ0rLYB_cur%3D0%26p_r_p_resetCur%3Dfalse%26_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_fl4g0OQ0rLYB_assetEntryId%3D20637332 (dostęp: 13.09.2020).
- The role* (2020). *The role of archives in the #COVID-19 crisis*. ICA, <https://www.ica.org/en/the-role-of-archives-in-the-covid-19-crisis> (dostęp: 17.09.2020).
- Wizyta w Oblęgorku...* (2020). *Wizyta w Oblęgorku...* Archiwum Państwowe w Kielcach, <https://www.kielce.ap.gov.pl/art,119,wizyta-w-oblegorku> (dostęp: 27.11.2020).
- Wzorowa wieś* (2020). *Wzorowa wieś Lisków i jej twórca*. Archiwum Państwowe w Kaliszu, <https://www.archiwum.kalisz.pl/wystawy-on-line/wzorowa-wies-liskow-i-jej-tworca> (dostęp: 27.11.2020).
- #Zostańwdomu i poczytaj* (2020). *#Zostańwdomu i poczytaj w Archiwach*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5150-zosta%C5%84wdomu-i-poczytaj> (dostęp: 13.09.2020).
- #Zostańwdomu i pooglądaj* (2020). *#Zostańwdomu i pooglądaj w Archiwach*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5151-zosta%C5%84wdomu-i-pogl%C4%85daj-w-archiwach> (dostęp: 13.09.2020).
- #Zostańwdomu i szukaj* (2020). *#Zostańwdomu i Szukaj w Archiwach*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5148-zosta%C5%84wdomu-i-szukaj-w-archiwach> (dostęp: 13.09.2020).
- #Zostańwdomu i ucz się* (2020). *#Zostańwdomu i ucz się w Archiwach*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5153-zosta%C5%84wdomu-i-ucz-si%C4%99-w-archiwach> (dostęp: 13.09.2020).
- #Zostańwdomu i zobacz* (2020). *#Zostańwdomu i zobacz wystawę w Archiwach*. NDAP, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5149-zosta%C5%84wdomu-i-zobacz-wystaw%C4%99> (dostęp: 13.09.2020).

State Archives during the SARS-CoV-2 Corona virus Pandemic

Abstract: The article presents the actions taken by the State Archives Head Office and the state archives network in the first few months of the Covid-19 pandemic. The State Archives, as institutions whose mission is to permanently preserve the testimonies of the past and ensure common access to them in order to support the development of the state and civil society, organised the action “Archives of the Pandemic A.D. 2020. Social Document Collection of Corona virus Pandemic (SARS-CoV-2)”. As a result, a unique collection of materials will be created that will comprehensively document the pandemic phenomenon in Poland. The article also indicates other activities popularising the national archival resource and activating the community around the state archival network during the social lockdown introduced as part of preventing the spread of SARS-CoV-2 virus.

Keywords: state archives, *Archives of the Pandemic*, #stayathome, Search in Archives, coronavirus, Covid-19.